यशवंतराव चव्हाण कॉलेज
इस्लामपूर जि.सांगली

इतिहास विभाग

बी.ए.भाग.३ सत्र- ६ पे.नं. १६

इतिहासाच्या पध्दती आणि उपयोजन

Methods & Applications of History

प्रा.डॉ.सौ.कल्पना राजीव मोहिते
प्रोफेसर इतिहास विभाग प्रमुख

घटक-३ वस्तुसंग्रहालयशास्त्र - MUSEOLOGY

क- वस्तुसंकलनाच्या पध्दती-

वस्तुंचे संवर्धन आणि जतन करण्याचे तंत्र

प्राचीन काळापासून आस्तित्वात असलेले,किल्ले,मंदिरे, राजवाडे व इतर वास्तूंचे आस्तित्व काही मानव निर्मित नैसर्गिक व घटकांमुळे धोक्यात येत असते त्यामुळे त्यांचे जतन व संवर्धन होणे अत्यंत्य आवश्यक आहे.

जतन व संवर्धनाची आवश्यकता

इतिहास आणि पर्यटन यांचा जवळचा संबंध.भारत विविधतेने नटलेला देश
पुरातन काळापासून सापडलेल्या प्राचीन काळच्या विविध वस्तू,
नाणी,शिल्पे,मानवी हाडांचे अवशेष यासारख्या ऐतिहासिक
वस्तूंचे वस्तुसंग्रहालयात एकत्रीकरण करण्यात आले आहे,
त्याचबरोबर अनेक हस्तलिखिते,दूर्मीळ ग्रंथ,महत्वपूर्ण कागदपत्रे
यांचाही पुराभिलेखागारामध्ये संग्रह करण्यात आला आहे.

परंपरेने चालत आलेला हा अनमोल वारसा,ठेवा
भावी पिढ्यांसाठी जतन करुन ठेवणे अगत्याचे.
त्यापासून प्रेरणा,स्फूर्ती मिळते जिज्ञासा वाढून ज्ञानाच्या कक्षा रुंदावतात.
अनेक ऐतिहासिक वस्तू किंवा वास्तू नैसर्गिक कारणामुळे नष्ट होतात.
मानवाच्या अवाजवी हस्तक्षेपामुळेही वस्तुंचा लवकर विनाश घडून येतो.

संवर्धन- जतन-अपकर्ष

जतन - वस्तुंची मुळची भौतिक व रासायनिक अवस्था जशी आहे तशी राखण्याचा जाणीवपूर्वक केलेला प्रयत्न म्हणजे जतन

संवर्धन स्टॅट्युट ऑफ द इंटरनॅशनल इन्स्टिटट्युट ऑफ कॉन्झर्व्हैशन,लंडन या संस्थेनुसार संवर्धन म्हणजे

कोणत्याही प्रकारच्या सांस्कृतिक संग्रहातील वस्तुंचे स्वरुप व गुणधर्म जाणून घेण्यासाठी किंवा मांडणी ,हाताळणी किंवा उपचारांसाठी,अपकर्षाची कारणे समजावून घेण्यासाठी व नियंत्रण करण्यासाठी आणि अशा संग्रहाची स्थिती सुधारण्यासाठी केलेली कोणतीही कृती.

संवर्धन- जतन-अपकर्ष

संवर्धन - स्टॅट्युट ऑफ द इंटरनॅशनल इन्स्टिटट्युट ऑफ कॉन्झर्व्हैशन,लंडन या संस्थेनुसार संवर्धन म्हणजे

कोणत्याही प्रकारच्या सांस्कृतिक संग्रहातील वस्तुंचे स्वरुप व गुणधर्म जाणून घेण्यासाठी किंवा मांडणी ,हाताळणी किंवा उपचारांसाठी,अपकर्षाची कारणे समजावून घेण्यासाठी व नियंत्रण करण्यासाठी आणि अशा संग्रहाची स्थिती सुधारण्यासाठी केलेली कोणतीही कृती.

जतन - हा वस्तूंची भौतिक व रासायनिक स्थिती मजबूत राखण्याचा सुस्पष्ट प्रयत्न असतो

जतन व संवर्धन

इंडियन कॉन्झर्व्हैशन इन्स्टिट्यूट लखनौ
या संस्थेच्या निष्कर्षानुसार वस्तु या मुख्यतः
दुर्लक्ष,निष्काळजीपणा आणि अयोग्य भांडारव्यवस्थेमुळे खराब होतात.

हानी टाळण्यासाठी व वस्तूंना चांगल्या स्थितीमध्ये
राखण्यासाठी संवर्धन उपचार व संशोधनामध्ये
योग्य ती खबरदारी घेतली जाते.